

Spis treści

Wykaz skrótów	9
Od Autorki	13
Wstęp	15
Rozdział 1. Partie regionalne w indyjskim systemie politycznym	
– uwarunkowania, funkcje, znaczenie	33
1.1. Uwarunkowania historyczne i kulturowo-cywilizacyjne	33
1.2. Ramy prawno-instytucjonalne systemu politycznego Indii	39
1.2.1. System polityczny Indii – geneza, rozwój, funkcjonowanie	39
1.2.2. Polityka zagraniczna w indyjskim systemie politycznym	46
1.3. Ewolucja znaczenia partii politycznych w systemie partyjnym Indii	51
Rozdział 2. Charakterystyka wybranych stanów i terytoriów związkowych oraz partii regionalnych	
2.1. Wybrane do studium przypadku stany – charakterystyka	58
2.1.1. Andhra Pradeś	60
2.1.2. Bengal Zachodni	63
2.1.3. Bihar	64
2.1.4. Dżammu i Kaszmir	65
2.1.5. Maharasztra	67
2.1.6. Odisza	68
2.1.7. Pendżab	70
2.1.8. Tamilnadu	71
2.1.9. Uttar Pradeś	73
2.2. Wybrane do studium przypadku partie regionalne – charakterystyka	76
2.2.1. All India Trinamool Congress	77
2.2.2. Dravida Munnetra Kazhagam i All India Anna Dravida Munnetra Kazhagam	79
2.2.3. Telugu Desam Party	82

2.2.4. Bahujan Samaj Party i Samajwadi Party	84
2.2.5. Shiv Sena	87
2.2.6. Jammu and Kashmir National Conference i Jammu and Kashmir Peoples Democratic Party	89
2.2.7. Rashtriya Janata Dal i Janata Dal (United)	91
2.2.8. Biju Janata Dal	94
2.2.9. Shiromani Akali Dal	95
Rozdział 3. Stanowisko partii regionalnych wobec kluczowych kwestii w stosunkach Indii z państwami sąsiedzkimi	99
3.1. Uwarunkowania	99
3.1.1. Ewolucja polityki zagranicznej Indii wobec kluczowych kwestii w stosunkach Indii z państwami sąsiedzkimi	99
3.1.2. Wpływ liberalizacji gospodarki na wzrost znaczenia partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii	107
3.2. Stosunki z wybranymi państwami sąsiedzkimi	112
3.2.1. Pakistan	113
3.2.2. Sri Lanka	118
3.2.3. Bangladesz	120
3.2.4. Nepal	123
3.2.5. Chiny	130
3.3. Indie a współpraca w regionie Azji Południowej i Południowo-Wschodniej	138
Rozdział 4. Formy i sposoby oddziaływania partii regionalnych na realizację polityki zagranicznej Indii wobec państw sąsiedzkich	145
4.1. Konflikty graniczne oraz podział wód rzek	145
4.1.1. Bengal Zachodni	148
4.1.2. Dżammu i Kaszmir	153
4.1.3. Pendżab	158
4.2. Stosunki transgraniczne – wymiar społeczno-ekonomiczny	162
4.2.1. Bengal Zachodni	163
4.2.2. Tamilnadu	168
4.3. Zagraniczna polityka ekonomiczna	174
4.3.1. Organizacja szczytów gospodarczych	176
4.3.2. Znaczenie bezpośrednich inwestycji zagranicznych w zagranicznej polityce ekonomicznej wybranych stanów	179

Rozdział 5. Kontekst wewnętrzny w polityce zagranicznej Indii: rola i znaczenie partii regionalnych	190
5.1. Ocena znaczenia partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii	190
5.1.1. Relacje Indii z państwami sąsiedzkimi w kwestii zakończenia konfliktów granicznych i podpisania porozumień dotyczących podziału wód rzek	193
5.1.2. Kwestie transgraniczne: prawa mniejszości ze szczególnym uwzględnieniem mniejszości tamilskiej na Sri Lance, regulacje dotyczące polityki migracyjnej oraz handlu przygranicznego w stanach graniczących z Bangladeszem	196
5.2. Perspektywy oddziaływania partii regionalnych na politykę zagraniczną Indii	200
5.2.1. Forma rządu na szczeblu centralnym	201
5.2.2. Uregulowanie instytucjonalno-prawnej roli rządów stanowych w kreowaniu polityki zagranicznej	204
5.2.3. Strategia rządu centralnego wobec liberalizacji gospodarki i rola w tym procesie rządów stanowych	206
5.2.4. Strategia rządu centralnego wobec państw sąsiedzkich	207
5.2.5. Poziom edukacji i świadomość polityczna wyborców	211
Zakończenie	215
Bibliografia	220

Wstęp

Badania dotyczące roli partii regionalnych w polityce zagranicznej Indii wobec państw sąsiedzkich po 1991 r. koncentrują się na wskazaniu współzależności między systemem wewnętrznym a polityką zagraniczną Indii. Przedstawione zostały stanowiska partii regionalnych jako ważnego aktora systemu wewnętrznego wobec najważniejszych kwestii polityki zagranicznej tego państwa w wymiarze politycznym i gospodarczym. W tym kontekście poddano analizie relacje partii regionalnych z rządem centralnym oraz formalne i nieformalne mechanizmy wpływu tych partii na kreowanie polityki zagranicznej Indii.

O wyborze wskazanego problemu badawczego przesądzają następujące przesłanki:

- a) system polityczny – Indie są państwem demokratycznym o strukturze federacyjnej;
- b) różnorodność kulturowo-cywilizacyjna i demograficzna Indii;
- c) zwiększenie formalnych i nieformalnych kompetencji rządów stanowych po 1991 r., co było związane z procesami decentralizacji w Indiach i liberalizacji gospodarki;
- d) rozpoczęta od początku lat 90. XX wieku ewolucja systemu partyjnego w kierunku wielopartyjnego, czego konsekwencją był m.in. wzrost znaczenia koalicji rządowych na poziomie ogólnokrajowym, w których języczkiem u wagi stawały się partie regionalne;
- e) wzrost współzależności, mający miejsce także w Indiach, między polityką wewnętrzną a zagraniczną od lat 90. XX wieku;
- f) wzrost roli i pozycji Indii w stosunkach międzynarodowych na przełomie XX i XXI wieku.

Odnosząc się do pierwszej przesłanki – ustroju politycznego, Indie są państwem demokratycznym o strukturze federacyjnej, co zostało usankcjonowane w konstytucji, która obowiązuje od 26 stycznia 1950 r. Państwo składa się

z dwudziestu ośmiu stanów i ośmiu terytoriów związkowych (w tym miasto stołeczne Delhi)¹. Struktura władzy na poziomie centralnym obejmuje prezydenta, wiceprezydenta, premiera oraz dwuizbowy parlament. Prezydent jest głową państwa, faktyczna władza spoczywa w rękach premiera, który stoi na czele rządu. Struktura władzy na poziomie stanowym obejmuje gubernatora, premiera rządu stanowego oraz jedno- lub dwuizbowy parlament². Wybory na szczeblu centralnym i lokalnym odbywają się regularnie, poza wprowadzeniem w wyjątkowych przypadkach rządów prezydenckich. Indie jako państwo demokratyczne wyróżniają się na tle innych państw Azji Południowej.

Drugi powód to różnorodność kulturowo-cywilizacyjna i demograficzna Indii. Są one najbardziej zróżnicowanym etnicznie, językowo i religijnie państwem w Azji Południowej oraz jednym z najbardziej zróżnicowanych na świecie³. Istnienie nacjonalizmów regionalnych sprzyjało rozwojowi partii regionalnych oraz znajduje odzwierciedlenie w poparciu wyborców dla tych partii.

Trzecia przesłanka wynika ze stopniowej liberalizacji gospodarki⁴ i procesów decentralizacji indyjskiego systemu politycznego. Procesy te, które rozpoczęły się na początku lat 90. XX wieku, miały wpływ na przyznanie większej autonomii rządowi stanowemu, a co za tym idzie – reprezentującym je partiom regionalnym. Rządy stanowe uzyskały formalne i nieformalne kompetencje w tworzeniu zagranicznej polityki ekonomicznej w zakresie: organizacji szczytów gospodarczych, pozyskiwania inwestycji zagranicznych oraz przyjmowania i wysyłania misji gospodarczych. Zwiększenie kompetencji znalazło odzwierciedlenie także w większym zaangażowaniu partii regionalnych w próby rozwiązania konfliktów granicznych, w kwestie podziału rzek, politykę wobec mniejszości, politykę migracyjną, rozwój handlu przygranicznego, współpracę

¹ Stany: Andhra Pradeś, Arunaćal Pradeś, Asam, Bengal Zachodni, Bihar, Chhattisgarh, Dżarkhand, Goa, Gudżarat, Harijana, Himaćal Pradeś, Karnataka, Kerala, Madhja Pradeś, Maharasztra, Manipur, Meghalaja, Mizoram, Nagaland, Odisza, Pendżab, Radżasthan, Sikkim, Tamilnadu, Telangana, Tripura, Uttarakhand, Uttar Pradeś. Terytoria związkowe: Andamany i Nikobary, Czandigarh, Dadra i Nagarhaweli oraz Daman i Diu, Dżammu i Kaszmir, Ladakh, Lakszadiwy, Pudućerri oraz miasto stołeczne Delhi.

² Każdy ze stanów posiada własny rząd i parlament, a terytoria związkowe (poza Delhi, Dżammu i Kaszmir oraz Pudućerri) administrowane są przez rząd centralny.

³ Autorka przyjmuje, że do regionu Azji Południowej należą: Afganistan, Bangladesz, Bhutan, Indie, Malediwy, Nepal i Pakistan. Powierzchnia Indii wynosi: 3 287 590 km².

⁴ P. Chatterjee, *Democracy and Economic Transformation in India*, „Economic and Political Weekly” 2008, nr 16, s. 53–62; J. Zajączkowski, J. Schottli, M. Thapa (red.), *India in the Contemporary World: Economy, Polity, International Relations*, Routledge, New Delhi, London, New York 2014; B. Dasgupta, *External Dimension of an Emerging Economy India*, Routledge 2018.

naukową i kulturalną, promowanie turystyki religijnej oraz podpisywanie porozumień dotyczących współpracy partnerskiej między miastami i stanami/prowincjami.

Czwartą zmienną jest ewolucja systemu partyjnego z systemu partii dominującej do systemu wielopartyjnego⁵. Proces ten rozpoczął się na przełomie lat 80. i 90. XX wieku i miał wpływ na pojawienie się rządów koalicyjnych na poziomie ogólnokrajowym. W 1984 r. ogólnokrajowa partia Indyjski Kongres Narodowy (IKN) po raz ostatni zdobyła samodzielnie większość w wyborach do niższej izby indyjskiego parlamentu (Lok Sabha). Od 1991 r. miały miejsce rządy mniejszościowe, a od 1998 r. rządy koalicyjne, w których wygrywała koalicja pod nazwą Zjednoczony Sojusz Postępowy (United Progressive Alliance, UPA) na czele której stoi IKN lub Narodowy Sojusz Demokratyczny (National Democratic Alliance, NDA) na czele którego stoi Bharatiya Janata Party (BJP). Oznaczało to, że partie regionalne, które istniały od lat 50. i 60. XX wieku, w początkach lat 90. zyskały na znaczeniu na poziomie ogólnokrajowym, stały się języczkiem u wagi. Dopiero w latach 2014 i 2019 BJP powtórzyła sukces IKN z 1984 r. Jednak pomimo tego nie zrezygnowała ze stworzenia koalicji NDA, w skład której weszły partie regionalne. Warto zwrócić uwagę, że w wyborach w 2019 r. wśród dziesięciu partii z największą liczbą mandatów tylko dwie to partie ogólnokrajowe. Ponadto, pomimo dominacji BJP na szczeblu centralnym, partie regionalne odnoszą ciągle sukcesy podczas wyborów do parlamentów stanowych.

Kolejna przesłanka dotyczy wzrostu współzależności między polityką wewnętrzną a zagraniczną Indii. Proces ten nastąpił na początku lat 90. XX wieku ze względu na ewolucję indyjskiego systemu politycznego, liberalizację gospodarki, otwarcie się Indii na gospodarkę światową oraz procesy globalizacji. Wówczas także wzrosło znaczenie aktorów wewnętrznych, takich jak: partie polityczne, opinia społeczna, grupy nacisku oraz organizacje pozarządowe w polityce zagranicznej.

Ostatnim powodem jest wzrost roli i pozycji Indii w sferze gospodarczej i politycznej związany ze zmianami, jakie zachodziły w Indiach od początku

⁵ J. Manor, *Parties and the Party System*, (w:) P. Chatterjee (red.), *State and Politics in India*, Oxford University Press, Oxford 1998, s. 33; B. Arora, *Political Parties and the Party System: The Emergence of New Coalitions*, (w:) Z. Hasan (red.), *Parties and Party Politics in India*, Oxford University Press, New Delhi 2002; E. Sridharan, *Introduction: The Evolution of Political Parties in India*, (w:) P.R. DeSouza, E. Sridharan (red.), *India's Political Parties*, Sage Publications, New Delhi 2003; B. Arora, *Federalisation of India's Party System*, (w:) A.K. Mehra, D.D. Khanna, G.W. Kueck (red.), *Political Parties and Party Systems*, Sage, New Delhi 2003.

lat 90. XX wieku: transformacja modelu rozwoju gospodarczego oraz głównych założeń i kierunków polityki zagranicznej. Znacząca poprawa wskaźników ekonomicznych, politycznych, militarnych spowodowała, że Indie zaczęto określać jako mocarstwo wschodzące⁶.

Powyższe uwarunkowania i przesłanki wyboru Indii jako studium przypadku w badaniu roli partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej determinują jednocześnie ramy czasowe pracy. Wybór cezury czasowej jest uzasadniony mającymi miejsce po 1991 r. następującymi procesami: ewolucją polityki zagranicznej, liberalizacją gospodarki, decentralizacją oraz wzrostem znaczenia aktorów wewnętrznych.

Zakres przedmiotowy rozprawy dotyczy zagadnień związanych z analizą roli partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej w wybranych sferach, na przykładzie stosunków Indii z poszczególnymi państwami sąsiedzkimi, co było uwarunkowane następującymi czynnikami:

- a) tylko pięć z dwudziestu ośmiu stanów nie graniczy z państwami lub międzynarodowymi wodami. Mieszkańcy obszarów przygranicznych stanów (Bengal Zachodni, Tamilnadu, Asam, Pendżab, Radżasthan, Gudżarat, Bihar i Uttar Pradeś) i terytorium związkowego (Dżammu i Kaszmir) zazwyczaj należą do tej samej grupy etnicznej co ludność zamieszkująca za granicą państwa, z którym graniczą. Ma to wpływ na lepsze zrozumienie przez partie regionalne uwarunkowań lokalnych, które mogą wpływać na efektywność polityki zagranicznej Indii;
- b) programy wyborcze, wypowiedzi liderów oraz członków partii odnoszą się głównie do relacji z wybranymi państwami sąsiedzkimi. Priorytetem partii regionalnych jest rozwój gospodarczy oraz/lub kwestie związane z rozwijaniem współpracy z państwami sąsiedzkimi. Warto zaznaczyć, że w wyjątkowych przypadkach partie regionalne dążą do ograniczenia relacji z państwami sąsiedzkimi. Relacje z tymi państwami są głównym tematem w dyskursie politycznym w kampanii wyborczej. Zwiększa to szanse partii

⁶ S. Cohen, *India Rising*, „The Wilson Quarterly (1976–)” 2000, nr 3, s. 32–53; Z. Singh, *India's Rising Power: Myth or Reality?*, „World Affairs: The Journal of International Issues” 2007, nr 4, s. 70–81; S. Ganguly, M. Paredesi, *India Rising: What Is New Delhi to Do?*, „World Policy Journal” 2007, nr 1, s. 9–18; A. Narlikar, *All That Glitters Is Not Gold: India's Rise to Power*, „Third World Quarterly” 2007, nr 5, s. 983–996; J. Zajączkowski, *Indie – „wschodzące” mocarstwo XXI wieku*, „Stosunki Międzynarodowe” 2008, nr 3/4, s. 107–124; S. Gordon, *India's Rise as an Asian Power: Nation, Neighborhood, and Region*, Georgetown University Press, 2014; A.J. Tellis, *India as a Leading Power*, Carnegie Endowment for International Peace, 2016.

regionalnych na osiągnięcie dobrych wyników wyborczych zarówno na szczeblu stanowym, jak i centralnym;

- c) rozwijanie relacji z państwami sąsiedzkimi w latach 70. i 80. XX wieku nie było priorytetem rządu centralnego. Dopiero po 1991 r. nastąpiło nowe otwarcie w stosunkach Indii z państwami sąsiedzkimi. Znalazło to odzwierciedlenie w doktrynie Gujrala oraz w strategii *Look East Policy*. Strategia ta w 2014 r. została zmieniona w *Act East Policy*. Zintensyfikowanie (przez rząd centralny) relacji z państwami sąsiedzkimi skutkowało większym zaangażowaniem w proces decyzyjny polityki zagranicznej rządów stanowych, a co za tym idzie, reprezentujących je partii regionalnych.

Problematyka współzależności systemu wewnętrznego i polityki zagranicznej Indii jest omawiana zarówno przez badaczy indyjskich, jak i spoza Indii. W rozwoju badań tej tematyki można wyróżnić trzy okresy: pierwszy przed 1991 r., drugi od 1991 r. do 2000 r. oraz od 2000 r. do chwili obecnej.

Do 1991 r. w Indiach powstało zaledwie kilka publikacji związanych ze znaczeniem uwarunkowań wewnętrznych dla polityki zagranicznej⁷. Dopiero po 1991 r. zaczęto w Indiach podejmować w badaniach zagadnienie roli partii politycznych (w tym partii regionalnych) w procesie kreowania polityki zagranicznej. Ponadto badacze skupiali się na analizie mechanizmów tworzenia takiej polityki w państwach federacyjnych, jakim są Indie, ze szczególnym uwzględnieniem roli aktorów wewnętrznych⁸. W trzecim etapie badacze analizowali wpływ dynamiki zmian w systemie politycznym, partyjnym i ekonomicznym na wzrost roli aktorów wewnętrznych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii wobec państw sąsiedzkich⁹. Badali także znaczenie wybranych stanów i partii regionalnych w tym procesie¹⁰. Kolejnym zagadnieniem była analiza systemu

⁷ A. Appadorai, *The domestic roots of India's foreign policy, 1947–1972*, Oxford University Press, Oxford 1981; S. Patagundi, *Political Parties, Party System and Foreign Policy of India*, Deep and Deep Publication, New Delhi 1987; S.S. Patagundi, R. Rao, *The Indian political parties, their foreign policy, and strategic concerns: an investigation into the content of the election manifestos*, „The Indian Journal of Political Science” 1981, nr 2, s. 28–40.

⁸ J. Manor, *Regional Parties in Federal Systems*, (w:) B. Arora, D.V. Verney (red.), *Multiple Identities in a Single State: Indian Federalism in a Comparative Perspective*, Konark, New Delhi 1995; N.K. Jha, *Foreign Policy Making in Federal States, the Indian and Canadian Experience*, „India Quarterly” 1999, nr 3, s. 1–16.

⁹ H. Jacob, A. Mattoo, *Shaping India's Foreign Policy: People, Politics and Places*, Har-Anand Publications, New Delhi 2010; V.V. Shyna, K.A. Wani, *Role of Political Parties in Making of India's Foreign Policy*, Lambert, Saarbrücken 2013.

¹⁰ M. Mayilvaganan, *The Re-emergence of the Tamilnadu Factor in India's Sri Lanka Policy*, „Strategic Analysis” 2007, nr 6, s. 943–964; A. Kumar, *Impact of West Bengal Politics on India–Bangladesh Relations*, „Strategic Analysis” 2013, nr 3, s. 338–552.

podejmowania decyzji w sferze polityki zagranicznej w państwach federacyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem znaczenia ewolucji indyjskiego systemu federacyjnego¹¹.

Zagadnienie problematyki partii regionalnych w kontekście aktywności zewnętrznej w kwestii polityki zagranicznej dostrzegali także badacze spoza Indii, w tym z Polski. N. Blarel i J. Zajączkowski zwracali uwagę na znaczenie rządów koalicyjnych we wzroście znaczenia partii regionalnych, które stały się języczkiem u wagi w stanowieniu polityki zagranicznej Indii¹². Według K. Adeney, sukcesy wyborcze tych partii miały wpływ na decentralizację indyjskiego federalizmu¹³. Ponadto K. Iwanek i A. Burakowski zwrócili uwagę, że szczególnie zainteresowane kwestią polityki zagranicznej są partie regionalne ze stanów przygranicznych. Widoczne jest to w programach wyborczych, wypowiedziach liderów i członków partii oraz w podejmowanych działaniach¹⁴. Z kolei badacze tacy jak L.I. Rudolph i S.H. Rudolph zauważyli także, że partie regionalne prowadzą aktywną politykę w sferze promowania stanowej gospodarki i pozyskiwania bezpośrednich inwestycji zagranicznych, co było możliwe dzięki liberalizacji gospodarki na początku lat 90. XX wieku¹⁵.

Warto jednak zaznaczyć, że najwięcej artykułów dotyczących roli partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii wobec państw sąsiedzkich po 1991 r. wydawanych jest przez think-tanki, instytuty badawcze, fundacje

¹¹ H. Jacob, A. Mattoo, *Foreign Relations in Federal Countries: Case Study of India*, (w:) H.J. Michelmann (red.), *Foreign Relations in Federal Countries*, McGill-Queen's University Press, Montreal 2009; C.K. Sharma, W. Swenden, *Modi-fying Indian Federalism? Center-State Relations under Modi's*, „Indian Politics & Policy” 2018, nr 1.

¹² J. Zajączkowski, *Ewolucja i wyzwania systemu politycznego w Indiach*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2007, nr 1, s. 93–113; J. Zajączkowski, *Wybory parlamentarne w Indiach w 2014 r.: znaczenie dla polityki wewnętrznej i zagranicznej*, „Stosunki Międzynarodowe” 2015, nr 1, s. 187–211; N. Blarel, *Coalition politics and the making of Indian foreign policy: a new research program*, „India Review” 2019, nr 5, s. 582–595.

¹³ K. Adeney, *Federalism and Ethnic Conflict Regulation in India and Pakistan*, Palgrave-Macmillan, Basingstoke 2007; L. Tillin, A.W. Pereira, *Federalism, Multi-Level Elections and Social Policy in Brazil and India*, „Commonwealth & Comparative Politics” 2017, nr 3, s. 328–352.

¹⁴ K. Iwanek, A. Burakowski, *Indie. Od kolonii do mocarstwa 1857–2013*, PWN, Warszawa 2013.

¹⁵ L.I. Rudolph, S.H. Rudolph, *Iconisation of Chandrababu: Sharing Sovereignty in India's Federal Market Economy*, „Economic and Political Weekly” 2001, nr 18; A. Wyatt, *Paradiplomacy of India's chief ministers*, „India Review” 2017, nr 1; M. Pietrasiak, G. Bywalec, T. Kamiński, D. Mierzejewski, M. Słowikowski (red.), *Paradiplomacy in Asia. Case studies of China, India, and Russia*, WUŁ, Łódź 2018.

i gazety codzienne¹⁶. Od początku lat 90. publikacje dotyczące procesu kształtowania polityki zagranicznej, w tym znaczenia aktorów wewnętrznych, zaczęły odgrywać rolę w debacie na temat polityki zagranicznej Indii¹⁷. Z kolei od początku lat 2000. think-tanki organizują coraz więcej wykładów, seminariów, paneli dyskusyjnych oraz wydają więcej publikacji, co uczyniło z nich istotną platformę naukową, która podejmuje analizę najnowszych trendów w indyjskiej polityce zagranicznej¹⁸.

¹⁶ Dla rozumienia fenomenu think-tanków w debacie na temat roli partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej, należy prześledzić ich rozwój. W latach 60. XX wieku powstało w Indiach wiele nowych instytutów badawczych i think-tanków. Na początku ich profil badawczy obejmował jedynie kwestie związane z gospodarką i bezpieczeństwem. W 1963 r. w Nowym Delhi rozpoczął działalność *Indian Institute of Foreign Trade*, który jako jeden z pierwszych miał się zajmować szkoleniem kadry, która poprzez pisanie analiz i raportów miała mieć wpływ na rozwój współpracy gospodarczej. W 1965 r., także w Nowym Delhi, powstał finansowany przez Ministerstwo Obrony, *Institute of Defence and Strategic Analysis* (IDSA). Celem IDSA było rozpowszechnianie wiedzy na temat obronności, bezpieczeństwa Indii i innych państw, co miało mieć wpływ na budowanie pokoju w regionie Azji Południowej i na świecie. W 1984 r. przy wsparciu Ministerstwa Spraw Zagranicznych powstał jeden z najbardziej rozpoznawalnych think-tanków, *Research and Information System for Developing Countries* (RIS). RIS zajmował się badaniem współpracy między państwami Południa, szczególnie zagadnieniami gospodarczymi. Siódmy plan 5-letni na lata 1985–1990 zakładał utworzenie większej ilości think-tanków, także tych, które będą się zajmować badaniem polityki zagranicznej i czynników, które ją kształtują. Pomimo tego rola think-tanków w tworzeniu polityki zagranicznej Indii była w tym okresie bardzo ograniczona. Wiele czynników miało wpływ na taki stan rzeczy. Po pierwsze think-tanki zajmujące się polityką zagraniczną od momentu odzyskania niepodległości przez Indie borykały się przez długi czas z brakiem finansowania. Państwo nie wspierało ich działalności, a nie miały możliwości pozyskania finansowania z innych źródeł. Po drugie brak było odpowiedniej ilości wykwalifikowanej kadry, większość pracowników think-tanków należała do emerytowanych członków służby cywilnej. Po trzecie think-tanki borykały się z brakiem dostępu do informacji, co utrudniało tworzenie wartościowych analiz, raportów i rekomendacji. Biuro premiera, ministerstwo spraw zagranicznych współpracowały z think-tankami w bardzo ograniczonym zakresie.

¹⁷ W 1992 r. powstała *Delhi Policy Group*, a w 1996 r. *Liberty Institute*. Przedstawiciele tych think-tanków zostali zaangażowani w rozmowy pokojowe z Pakistanem. Ich rola polegała na tworzeniu przestrzeni do dialogu oraz proponowaniu nowych idei, rozwiązań i pomysłów. Należy podkreślić, że przełomowe dla rozwoju nowej generacji think-tanków było zaangażowanie byłych wojskowych. Jasjit Singh na przełomie lat 2001/2002 stworzył *Centre for Air Power Studies*, w 2004 r. Vijay Oberoi utworzył *Centre for Land Warfare Studies*, a Pranab Mukherjee w 2005 r. *National Maritime Foundation* (A. Ravichander, B. Mukhopadhyay, *Do India's foreign policy think tanks need to wield more power?*, On ThinkTanks, <https://onthink-tanks.org/articles/do-indias-foreign-policy-think-tanks-need-to-wield-more-power/> (dostęp: 12.05.2018)).

¹⁸ Raphaëlle Khan i Patrick Köllner z German Institute of Global and Area Studies (GIGA) uważają, że w ostatniej dekadzie think-tanki zajmujące się polityką zagraniczną Indii stały się bardziej aktywne i widoczne w sferze publicznej. Z kolei James McGann, który w latach

Najważniejsze think-tanki, które prowadzą badania dotyczące rosnącej roli aktorów wewnętrznych, w tym partii regionalnych, w procesie decyzyjnym polityki zagranicznej to: *Observer Research Foundation (ORF)*, *Gateway House: Indian Council on Global Relations*, *Institute for Defence Studies and Analyses (IDSA)*, *Indian Council of World Affairs (ICWA)*, *Institute of Peace and Conflict Studies (IPCS)*, *Carnegie India*, *Brookings India*¹⁹. Szczególnie istotne dla badanego tematu są publikacje oraz wydarzenia organizowane przez ORF²⁰.

Analiza stanu badań nad rolą partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii wobec państw sąsiedzkich po 1991 r. wskazuje, że literatura dotycząca tych zagadnień jest rozproszona i przybiera postać części opracowań monograficznych lub artykułów podejmujących temat w sposób fragmentaryczny. Dotyczy to zwłaszcza badań w zakresie problematyki podjętej w pracy w Polsce i Europie Środkowej. Niemniej także na świecie (lub: w pracach w Europie Zachodniej, Stanach Zjednoczonych czy nawet w Indiach), mimo coraz częściej pojawiających się artykułów naukowych na ten temat, brak jest jednak kompleksowego, syntetycznego i holistycznego opracowania

2008–2018 prowadził badania nad think-tankami zajmującymi się polityką zagraniczną, wykazał, że w 2008 r. ich liczba wynosiła 121, a w 2017 r. wzrosła do 444. Indie po Stanach Zjednoczonych i Chinach zajmują trzecie miejsce w rankingu państw, w których działa najwięcej think-tanków. Są one stosunkowo wysoko w rankingach światowych. Według badaczy odpowiedzialnych jest za to kilka czynników. Po pierwsze think-tanki które powstały po 2009 r. mają większe możliwości pozyskiwania funduszy oraz łatwiejszy dostęp do osób pracujących w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. Po drugie think-tanki są zaangażowane w tworzenie nowych platform współpracy i dialogu takich jak: międzynarodowe konferencje, dwustronne i wielostronne wymiany oraz spotkania networkingowe za zamkniętymi drzwiami. Ponadto w 2015 r. Ministerstwo Spraw Zagranicznych ogłosiło, że do *Policy Planning and Research Division* będzie zatrudniać zewnętrznych ekspertów. Warto zaznaczyć, że w Indiach istnieją dwie główne grupy think-tanków. Pierwsza z nich blisko współpracuje z biznesem i/lub z think-tankami z zagranicy (głównie z Europy i Stanów Zjednoczonych), zazwyczaj promują liberalne podejście do stosunków międzynarodowych. Druga grupa znajduje się w kręgu wpływów Bharatiya Janata Party, która od 2014 r. rządzi Indiami. Think-tanki te bardzo często promują nacjonalizm w polityce zagranicznej i są zależne od wsparcia partii rządzącej. R. Khan, P. Köllner, *Foreign Policy Think Tanks in India: New Actors, Divergent Profiles*, GIGA Focus Asia, February 2018, nr 1, https://www.giga-hamburg.de/en/publication/foreign-policy-think-tanks-in-india-new-actors-divergent-profiles?utm_source=GIGA+Hamburg+%7C (dostęp: 23.03.2018); J. McGann, *TTCSP Global Go To Think Tank Index Reports*, University of Pennsylvania, 2008–2018, nr 1–13, https://repository.upenn.edu/think_tanks/ (dostęp: 2.02.2018).

¹⁹ A. Ravichander, B. Mukhopadhyay, *Do India's foreign policy think tanks...*, op. cit.

²⁰ Należy zwrócić uwagę na *Raisina Dialogue* organizowany przez ORF w formie konferencji, która jest najważniejszym wydarzeniem tego typu w Azji Południowej oraz jednym z najważniejszych w Azji. Zob. więcej: <https://www.orfonline.org/raisina-dialogue/> (dostęp: 30.06.2020).

dotyczącego roli partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii wobec państw sąsiedzkich po 1991 r. Ponadto brak jest prac naukowych, zawierających całościową analizę programów politycznych partii regionalnych oraz wystąpień ich liderów, z uwzględnieniem polityki zagranicznej wobec państw sąsiedzkich. Niniejsza publikacja ma wypełnić tę lukę w literaturze przedmiotu.

Z uwagi na przedstawiony cel pracy oraz stan badań na temat roli partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii wobec państw sąsiedzkich po 1991 r., postawiono następujące pytania badawcze:

1. Jakie czynniki miały wpływ na rosnące zainteresowanie problematyką polityki zagranicznej przez partie regionalne? Jak ta zmiana uwidacznia się w programach wyborczych, wypowiedziach liderów i dokumentach publikowanych przez te partie?
2. Czy ewolucja systemu partyjnego i liberalizacja gospodarki umożliwiły partiom regionalnym uzyskanie większego wpływu na kształtowanie polityki zagranicznej?
3. Jakie są przejawy formalnych i nieformalnych mechanizmów oddziaływania partii regionalnych na proces podejmowania decyzji w polityce zagranicznej Indii?
4. Jakie jest znaczenie partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii wobec państw sąsiedzkich po 1991 r.?

W odniesieniu do celu badawczego i sformułowanych pytań badawczych przyjęto następującą hipotezę badawczą: „Partie regionalne po 1991 r. stawały się coraz ważniejszym uczestnikiem procesu decyzyjnego polityki zagranicznej Indii, będąc wyrazicielem interesów lokalnych na szczeblu ogólnokrajowym”.

Podczas czternastu wizyt studyjnych, które zrealizowano w latach 2010–2023, przeprowadzono wywiady nieustrukturyzowane i semiustrukturyzowane z badaczami z uniwersytetów i ośrodków badawczych, które są położone w różnych częściach Indii²¹. Szczególnie przydatne okazały się wywiady niestruk-

²¹ Nowe Delhi (stolica Indii): School of International Studies Jawaharlal Nehru University (SIS JNU); Institute of Economic Growth oraz Department of Political Science, University of Delhi oraz think-tanki: Institute for Defence Studies and Analyses i Indian Council for World Affairs. Kalkuta (stolica stanu Bengal Zachodni, wschodnie Indie): Institute of Foreign Policy Studies, University of Calcutta. Mumbai (Maharasztra, zachodnie Indie): Department of Civics & Politics, University of Mumbai w Mumbaju oraz think-tank Gateway House Indian Council on Foreign Affairs. Pune (Maharasztra, zachodnie Indie): Department of Defence and Strategic Studies, Pune University. Hyderabad (Andhra Pradeś, centralne Indie): Department of Political Science School of Social Sciences, University of Hyderabad. Ćennai (Tamilnadu, południowe Indie): Department of Humanities and Social Sciences, Indian Institute of Technology. Thirunelveli (Tamilnadu, południowe Indie): Autorka przeprowadziła wywiady i konsultacje z Dr S. Samuelem Asir Rajem z Department of Sociology, Manonmaniam Sundaranar Uni-

turyzowane, ponieważ ich forma była lepiej akceptowana przez rozmówców ze względu na specyfikę indyjskiej kultury.

W przygotowaniu pracy cenna i pomocna okazała się możliwość uczestniczenia w konferencjach zorganizowanych przez czołowe indyjskie uniwersytety (Jawaharlal Nehru University, University of Pune, University of Calcutta, Jadavpur University, Kerala University). Prezentowane były hipotezy, a niekiedy wnioski częściowe, i zostały poddane otwartej dyskusji akademickiej dotyczącej roli partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii z udziałem badaczy z uniwersytetów umiejscowionych w stanach: Asam, Bihar, Odisha i Pendżab, terytorium związkowego Dżammu i Kaszmir oraz z uniwersytetów z Azji Południowej: Sri Lanki, Nepalu, Bangladeszu. Przeprowadzono także konsultacje z byłymi ambasadorami Rzeczypospolitej Polskiej w Republice Indii dr. hab. Adamem Burakowskim oraz Tomaszem Łukaszukiem.

Przyjętą wstępnie hipotezę poddano weryfikacji za pomocą instrumentu teoretycznego, jakim jest liberalna teoria polityki zagranicznej²².

O użyteczności liberalnej teorii polityki zagranicznej w badaniu znaczenia partii regionalnych w procesie decyzyjnym dotyczącym polityki zagranicznej Indii dowodzą założenia, które objaśniają związki przyczynowo-skutkowe między uwarunkowaniami wewnętrznymi, między różnymi systemami politycznymi a zachowaniem państwa wobec innych uczestników stosunków międzynarodowych²³. Główne założenia liberalnej teorii polityki zagranicznej to:

- a) państwo i jego instytucje pełnią funkcję pasa transmisyjnego, za pośrednictwem którego preferencje jednostek i grup społecznych (partii politycznych) są przekształcane w politykę zagraniczną państwa;

versity. Manipal (Karnataka, zachodnie Indie): Department of Geopolitics and International Relations, Manipal Academy of Higher Education (Manipal University). Mangalore (Karnataka, zachodnie Indie): Department of Economics Centre for Study for Social Exclusion and Inclusive Policy, Mangalore University. Trivandrum (Kerala, południowe Indie): Department of Political Science, University of Kerala w Trivandrum. Pudućerri (terytorium związkowe, południowe Indie): Department of Politics & International Studies, Pondicherry University. Autorka przeprowadziła także wywiady z dziennikarzami pracującymi dla najważniejszych anglojęzycznych gazet wydawanych w Indiach, takich jak: *The Times of India*, *Hindustan Times* oraz *The Sunday Indian*.

²² A. Moravcsik, *Taking Preferences Seriously: A liberal theory of international politics*, „International Organization” 1997, nr 4, s. 513–553.

²³ J. Rosenau, *Citizenship in changing Global Order*, (w:) J. Rosenau, E.O. Czempiel, *Governance without Government: Order and Change in World Politics*, Cambridge University Press, London 1992; M. Zürn, *Globalization and Governance*, (w:) W. Carlsnaes, T. Risse, B.A. Simmons (red.), *Handbook of International*, Sage, London 2013, s. 401–425.

- b) polityka państw zmienia się w zależności od tego, która z grup społecznych ma większą reprezentację, a zatem bardziej znaczący wpływ na proces podejmowania decyzji. Wartości wyznawane przez aktorów wewnętrznych mają wpływ na kształt polityki zagranicznej²⁴. Dlatego też polityka państw nie zakłada realizacji jednego celu, który jest definiowany jednorazowo, ale zmienia się w zależności od tego, która lub które z grup społecznych mają większy wpływ na decydentów politycznych;
- c) polityka zagraniczna państw jest zależna nie tylko od zmian, które zachodzą w stosunkach międzynarodowych, ale także wewnątrz państw²⁵. Jedną ze zmian może być ewolucja systemu partyjnego, zmiana partii rządzącej lub pojawienie się rządów koalicyjnych²⁶;
- d) rząd, aby utrzymać się u władzy, musi uzyskać wsparcie od aktorów wewnętrznych, dlatego też na szczeblu międzynarodowym stara się ograniczyć niekorzystny dla nich rozwój sytuacji międzynarodowej²⁷.

Koniec lat 90. XX wieku to okres, w którym wzrosła ilość badaczy, a co z tym jest związane, wzrosła także liczba publikacji dotyczących liberalnej teorii polityki zagranicznej²⁸. Jednym z nich był A. Moravcsik, który zaproponował nową formułę teorii liberalnej i skoncentrował się w swoich badaniach na czynnikach, które mają wpływ na kształtowanie polityki zagranicznej²⁹. Nowy

²⁴ K.J. Holsti, *War, Peace, and the State of the State*, „International Political Science Review” 1995, nr 16, s. 319–339.

²⁵ P. Gourevitch, *The Second Image Reversed: The International Sources of Domestic Politics*, „International Organization” 1978, nr 4, s. 881–912.

²⁶ R. Rosecrance, A.A. Stein (red.), *The Domestic Bases of Grand Strategy*, Cornell University Press, 1993.

²⁷ P. Trumbore, M.A. Boyer, *International Crisis Decisionmaking as a Two-Level Process*, „Journal of Peace Research” 2000, nr 6, s. 679–697.

²⁸ R.O. Keohane, J.S. Nye, *Power and Interdependence*, Longman, New York 2001.

²⁹ Przed Moravcsikiem badania na temat wpływu jednostek i innych czynników wewnętrznych na proces kształtowania polityki zagranicznej prowadzili Richard Snyder, H.W. Bruck i Burton Sapin, którzy w 1954 r. zaproponowali użycie metod wykorzystywanych w psychologii, aby badać system podejmowania decyzji w nauce o stosunkach międzynarodowych (w tym procesie kształtowania polityki zagranicznej). Podejście to podkreślało znaczenie jednostki, w opozycji do założeń realizmu, który wówczas zdominował rozwój dziedziny. Badacze postulowali badanie procesu podejmowania decyzji opartego na analizie zachowań tych, którzy działają w imieniu państwa (R.C. Snyder, H.W. Bruck, B. Sapin, *Decision-Making as an Approach to the Study of International Politics*, Princeton University Press, 1954). Harold i Margaret Sprout w artykule opublikowanym w 1956 r. podkreślają, że badanie polityki zagranicznej musi uwzględniać „psychologiczne środowisko” w jakim żyją jednostki i grupy zaangażowane w proces podejmowania decyzji. Kluczowe jest, jak postrzegany jest przez osoby podejmujące decyzje, kontekst międzynarodowy (H. Sprout, M. Sprout, *Man-Milieu Relationship Hypotheses in the Context of International Politics*, Princeton University Press,

liberalizm zaproponowany przez A. Moravcsika usytuował się wśród teorii racjonalistycznych. Oznacza to, że rządy kierują się logiką konsekwencji a nie logiką stosowności, jak w przypadku konstruktywistów³⁰.

W centrum stosunków międzynarodowych A. Moravcsik stawia relacje państwo – społeczeństwo. Ma to związek z fundamentalnym założeniem, że czynnikiem oddziałującym na zachowanie państwa jest relacja między państwem, społeczeństwem i transnarodową społecznością. Działania państw są definiowane na podstawie nieustannych interakcji zachodzących między reprezentantami różnych grup społecznych. Polityka państwa zmienia się w zależności od tego, która z grup społecznych ma większą reprezentację, a poprzez to bardziej znaczący wpływ na proces podejmowania decyzji³¹. Oznacza to, że państwo pełni rolę „pasa transmisyjnego”³². Dlatego też polityka państw nie zakłada realizacji jednego celu, który jest definiowany jednorazowo, ale zmienia się w zależności od tego, która lub które z grup społecznych mają większy wpływ na decydentów politycznych³³.

W nurcie liberalnej teorii polityki zagranicznej prowadzone są także badania dotyczące zaangażowania rządów stanowych i reprezentujących je partii politycznych w proces tworzenia polityki zagranicznej.

I. Duchacek w 1984 r. działania na arenie międzynarodowej rządów stanowych i reprezentujących je partii politycznych, nazwał „mikro-dyplomacją”. W badaniach zwrócił uwagę, że rządy stanowe i partie polityczne obszarów przygranicznych są zainteresowane utrzymaniem bliskich relacji z państwami sąsiedzkimi, a w szczególności z rządami obszarów przygranicznych. Jeśli rządy

1956). James Rosenau w swoim artykule: *Pre-Theories and Theories of Foreign Policy* proponuje teorię, która opierałaby się na zmiennych takich jak zachowanie państwa i uwarunkowania geograficzno-społeczne (J.N. Rosenau, *Pre Theories and Theories of Foreign Policy*, (w:) J.N. Rosenau, *The Scientific Study of Foreign Policy*, Frances Pinter and Nichols Publishing, Londyn 1980, s. 115–169).

³⁰ K. Zajączkowski, *Misje cywilne i operacje wojskowe Unii Europejskiej w perspektywie wybranych teorii stosunków międzynarodowych i integracji europejskiej*, CEUW, Warszawa 2019, s. 21–35.

³¹ R. Tenerowicz, *Nowy liberalizm*, (w:) R. Zięba, S. Bieliń, J. Zając (red.), *Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych*, wyd. WDiNP UW, Warszawa 2015, s. 29–45.

³² A. Moravcsik, *The New Liberalism*, (w:) Ch. Reus-Smit, D. Snidal (red.), *The Oxford Handbook of International Relations*, Oxford University Press, 2008; J. Czaputowicz, *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, PWN, Warszawa 2008.

³³ O.R. Young, *Comment on Andrew Moravcsik, 'A New Statecraft? Supranational Entrepreneurs and International Cooperation'*, „International Organization” 1999, nr 4, s. 805–809.

obszarów przygranicznych dążą do nawiązania relacji z regionami, które nie leżą przy granicy, to takie działania nazwał „globalną mikro-dyplomacją”³⁴.

W 1990 r. P. Soldatos wprowadził termin „paradyplomacji”, co jest skrótem od „paralelnej dyplomacji”. P. Soldatos uważa, że rządy stanowe i reprezentujące je partie polityczne mają zbyt małe prerogatywy, aby wejść w poważny konflikt z rządem centralnym. Dlatego politycy stanowi skupiają się raczej na rozwiązywaniu lokalnych problemów niż na wchodzeniu w konflikt z rządem centralnym w kwestiach związanych z międzynarodową strategią³⁵.

Omawiając znaczenie partii politycznych w kształtowaniu polityki zagranicznej należy zwrócić uwagę, że polityka zagraniczna przez szereg badaczy jest uważana za wyjątkową sferę działalności państwa, która różni się od polityki wewnętrznej. O wyjątkowości polityki zagranicznej decyduje szereg czynników. Po pierwsze, specyficzni aktorzy, którzy mają wpływ na jej kształtowanie i implementowanie. Po drugie, ograniczony dostęp do informacji dla osób, które nie są zaangażowane w proces tworzenia polityki zagranicznej. Po trzecie, tworzenie polityki zagranicznej wymaga innego niż w polityce wewnętrznej procesu decyzyjnego, który musi być sprawniejszy, ponieważ decyzje w wielu przypadkach muszą być podejmowane niemal natychmiastowo. Po czwarte, na politykę zagraniczną mają wpływ czynniki, których nie sposób w pełni przewidzieć, czyli zachowanie innych aktorów stosunków międzynarodowych. Dlatego rola parlamentu, dyscyplina partyjna, konieczność wypracowania konsensusu jest mniejsza w kwestiach związanych z polityką zagraniczną niż w przypadku polityki wewnętrznej³⁶.

Partie polityczne są uznawane za jednego z kluczowych aktorów, mających wpływ na politykę zagraniczną w większości demokracji parlamentarnych. Pełnią one rolę pośrednika pomiędzy społeczeństwem, a jednostkami które podejmują decyzje³⁷. Partie polityczne dążą do mobilizacji jak największej grupy wyborców, co powoduje, że zwierają wiele wspólnot interesów. Celem partii politycznej jest przejęcie kontroli nad organami władzy państwowej i publicznej, dzięki czemu

³⁴ I. Duchacek, *The International Dimension of Subnational Self-government*, „Publius” 1984, nr 4, s. 13–14.

³⁵ P. Soldatos, *An Explanatory Framework for the Study of Federated States as Foreign-policy Actors*, (w:) H.J. Michelman, P. Soldatos (red.), *Federalism and International Relations: The Role of Subnational Units*, Clarendon Press, Oxford 1990.

³⁶ Więcej zob.: R. Putman, *Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games*, „International Organization” 1998, nr 42, s. 427–460; E. Collier, *Bipartisanship and the Making of Foreign Policy: A Historical Survey*, Westview Press, Boulder 1991; J.D. Hagan, *Political Opposition and Foreign Policy in Comparative Perspective*, Lynne Rienner, London 1993.

³⁷ J.D. Hagan, *Political Opposition and Foreign Policy...*, op. cit.

będą mogły mieć bezpośredni wpływ na sferę decyzyjną w polityce publicznej, w tym na kształtowanie polityki zagranicznej.

System partyjny ma wpływ na to, jaką rolę odgrywają partie w kształtowaniu polityki zagranicznej państwa³⁸. W systemach jednopartyjnych istotne stają się frakcje, które działają wewnątrz partii. Podobnie jest wtedy, gdy jedna partia ma większość w parlamencie i rządzi samodzielnie. Frakcje mogą mieć odmienną koncepcję polityki zagranicznej, jak było w przypadku Partii Konserwatywnej w Wielkiej Brytanii, gdzie ścierały się frakcja wspierająca integrację w Europie i występujące przeciwko niej³⁹. Zazwyczaj lider partii jest w stanie wypracować konsensus, aby utrzymać jedność rządu. W państwach, gdzie partie muszą tworzyć koalicje, aby dojść do władzy, sytuacja jest bardziej skomplikowana⁴⁰.

Spójna polityka zagraniczna partii należących do koalicji jest szczególnie istotna, aby nie doprowadzić do kryzysu w relacjach dwustronnych lub na forum multilateralnym. Partia, która kieruje koalicją, powinna być w stanie na bieżąco, w relatywnie krótkim czasie uzgodnić z partnerami koalicyjnymi decyzje dotyczące polityki zagranicznej⁴¹. Programy polityczne, które zostają ogłoszone przez partie polityczne przed wyborami umożliwiają poznanie stanowiska partii w najistotniejszych kwestiach dotyczących strategii polityki zagranicznej. Dzięki temu nie tylko wyborcy, ale także badacze stosunków międzynarodowych mogą wiedzieć jaką politykę planują prowadzić partie⁴².

Wpływ partii regionalnych jest rozpatrywany poprzez badanie znaczenia rządów koalicyjnych w procesie tworzenia i podejmowania decyzji dotyczących

³⁸ T. Risse-Kappen, *Public Opinion, Domestic Structure, and Foreign Policy in Liberal Democracies*, „World Politics” 1991, nr 43, s. 479–512.

³⁹ B. Rathbun, *Steeped in International Affairs?: The Foreign Policy Views of the Tea Party*, „Foreign Policy Analysis” 2013, nr 1, s. 21–37; G. Benedetto, S. Hix, *Explaining the European Parliament’s gains in the EU Constitution*, „The Review of International Organizations” 2007, nr 2, s. 115–129.

⁴⁰ B. Ozkececi-Taner, *Reviewing the Literature on Sequential/Dynamic Foreign Policy Decision Making*, „International Studies Review” 2006, nr 3, s. 545–554; J. Kaarbo, R.K. Beasley, *Taking It to the Extreme: The Effect of Coalition Cabinets on Foreign Policy*, „Foreign Policy Analysis” 2008, nr 1, s. 67–81.

⁴¹ J.J. Régis Dandoy, *Beyond the Water’s Edge: How Political Parties Influence Foreign Policy Formulation in Belgium*, „Foreign Policy Analysis” 2018, nr 4, s. 512–535.

⁴² L. Budge, M. Laver, *The Policy Basis of Government Coalitions: A Comparative Investigation*, „British Journal of Political Science” 1993, nr 23, s. 499–519; H.D. Klingemann, R.I. Hofferbert, I. Budge (red.), *Parties, Policies and Democracy*, Westview, Oxford 1994; H. Keman, *Experts and Manifestos: Different Sources – Same Results for Comparative Research?*, „Electoral Studies” 2007, nr 26, s. 76–89.

polityki zagranicznej⁴³. Badacze analizują rosnącą rolę partii regionalnych głównie w demokracjach liberalnych państw zachodnich. Od początku lat 2000. badania coraz częściej dotyczą także Indii oraz pozostałych państw Azji Południowej⁴⁴.

W pracy zastosowano przede wszystkim metody jakościowe, co również zostało odzwierciedlone w wybranych metodach zbierania danych. W pracy odwołano się głównie do takich metod jak:

- a) analiza treści – pozwoliła ona na dokonanie inferencji poprzez systematyczne obiektywne zidentyfikowanie cech charakterystycznych badanych materiałów: dokumentów, deklaracji, programów. Wykorzystano zarówno źródła pierwotne, jak i wtórne. Do źródeł pierwotnych należy zaliczyć programy wyborcze oraz dokumenty dotyczące polityki zagranicznej publikowane przez partie regionalne i ogólnokrajowe. Źródła wtórne obejmują monografie, prace zbiorowe oraz artykuły w czasopismach. Ponadto analiza treści umożliwiła odtworzenie motywów i preferencji działań decydentów oraz zbadanie znaczenia i wagi roli partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii wobec państw sąsiedzkich po 1991 r. Należy jednak zwrócić uwagę na niedogodności tej metody. Część dokumentów publikowanych przez partie regionalne jest napisana w lokalnych językach, jednak odwołanie się do dokumentów anglojęzycznych pozwala na uogólnienia odnośnie do działań wybranych partii regionalnych;
- b) analiza dyskursu – dokonano przede wszystkim analizy źródeł pierwotnych, to jest oficjalnych dokumentów i raportów publikowanych zarówno przez rząd centralny, jak i rządy stanowe (np. Vision Tamil Nadu 2023, Vision

⁴³ J. Kaarbo, *Coalition Politics and Cabinet Decision Making: A Comparative Analysis of Foreign Policy Choices*, University of Michigan Press, 2012; P.A. Mello, D. Peters, *Parliaments in security policy: Involvement, politicisation, and influence*, „The British Journal of Politics and International Relations” 2018, nr 1, s. 3–18; B. Verbeek, A. Zaslove, *The Impact of Populist Radical Right Parties on Foreign Policy: The Northern League as a Junior Coalition Partner in the Berlusconi Governments*, „European Political Science Review” 2015, nr 7, s. 525–546; R. Beasley, J. Kaarbo, *Explaining Extremity in the Foreign Policies of Parliamentary Democracies*, „International Studies Quarterly” 2014, nr 4, s. 729–740; G. Tsebelis, *Veto Players and Law Production in Parliamentary Democracies: An Empirical Analysis*, „American Political Science Review” 1999, nr 3, s. 591–608; J. Kaarbo, R. Beasley, *Taking it to the Extreme...*, op. cit.; K. Oppermann, K. Brummer, *Patterns of Junior Partner Influence on the Foreign Policy of Coalition Governments*, „British Journal of Politics and International Relations” 2014, nr 4, s. 555–571.

⁴⁴ V. Narang, P. Staniland, *Institutions and Worldviews in Indian Foreign Security Policy*, „India Review” 2012, nr 2, s. 76–94; N. Blarel, N. Van Wiligen, *Coalitions and Foreign Policy Making: Insights from the Global South*, „European Political Science” 2017, nr 4, s. 502–514; N. Blarel, *Coalition politics...*, op. cit., s. 582–595; J. Kaarbo, *A Foreign Policy Analysis Perspective on the Domestic Politics Turn in IR Theory*, „International Studies Review” 2015, nr 2, s. 189–216.

2025 for Odisha's Industrial Development). Metoda ta została wybrana ze względu na jej użyteczność w uwzględnieniu kontekstu poznawczego, społecznego, kulturowego, historycznego i politycznego dotyczącego używania języka jako narzędzia komunikacji. Została użyta także do analizy wypowiedzi ustnych liderów i członków partii regionalnych w odniesieniu do koncepcji polityki zagranicznej jak i tekstu pisanego, takiego jak opublikowane w gazetach przemówienia polityków, wywiady, reportaże. Analiza dyskursu to istotne źródło wiedzy o wydarzeniu albo o trwałym procesie, dzięki czemu możliwa była dalsza analiza badanego problemu;

- c) wywiady nieustrukturyzowane – wśród nich należy wymienić m.in. wywiady z ekspertami problematyki partii regionalnych, takimi jak Sumit Ganguly, Shantanu Chakrabarti, Balveer Arora, Subrata Mitra, Smruti Pattanaik, K.C. Suri;
- d) studium przypadku – celem jego przyjęcia było przedstawienie danego fenomenu, który może służyć za przykład lub pomóc w budowaniu lub udowodnieniu użyteczności teorii. Studium roli partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii wobec państw sąsiedzkich po 1991 r. pozwala nie tylko na zidentyfikowanie mechanizmów, które kształtują politykę zagraniczną, ale także na wyprowadzenie uogólnień dotyczących polityki zagranicznej państw federacyjnych.

Struktura pracy została podporządkowana celowi badawczemu oraz intencji znalezienia odpowiedzi na przedstawione pytania badawcze i weryfikacji przyjętej hipotezy.

Pierwszy rozdział nosi tytuł *Partie regionalne w indyjskim systemie politycznym – uwarunkowania, funkcje, znaczenie*. Pierwsza część rozdziału została poświęcona analizie uwarunkowań historycznych i kulturowo-cywilizacyjnych, które miały wpływ na powstanie systemu politycznego i partyjnego niepodległych Indii. W kolejnej części przedstawiono ramy prawno-instytucjonalne systemu politycznego tego państwa. Omówiono genezę, rozwój oraz funkcjonowanie indyjskiego systemu politycznego ze szczególnym zwróceniem uwagi na jego federacyjny charakter, co było istotne dla zrozumienia roli partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii wobec państw sąsiedzkich. Omówiono także mechanizmy tworzenia polityki zagranicznej. Zaprezentowano podział kompetencji między rządem centralnym a rządami stanowymi. Dla pełnego zrozumienia procesu tworzenia polityki zagranicznej opisano instytucje, które funkcjonują na szczeblu centralnym i mają za zadanie koordynowanie współpracy między rządem centralnym a rządami stanowymi. W następnej części rozdziału zaprezentowano ewolucję systemu partyjnego. Kluczowe było

wykazanie, jaki wpływ miała ewolucja tego systemu na wzrost znaczenia partii regionalnych w systemie politycznym Indii.

W drugim rozdziale pt. *Charakterystyka wybranych stanów i terytoriów związkowych oraz partii regionalnych*, przedstawiono charakterystykę wybranych stanów i partii regionalnych. Wybrano stany i terytorium związkowe: Andhra Pradeś, Bengal Zachodni, Bihar, Dżammu i Kaszmir, Maharasztra, Odisza, Pendżab, Tamilnadu oraz Uttar Pradeś. Następnie przedstawiono partie regionalne: All India Trinamool Congress TMC (Bengal Zachodni), Dravida Munnetra Kazhagam DMK i All India Anna Dravida Munnetra Kazhagam AIADMK (Tamilnadu), Telugu Desam Party TDP (Andhra Pradeś), Samajwadi Party SP i Bahujan Samaj Party BSP (Uttar Pradeś), Shiv Sena (Maharasztra), Jammu and Kashmir National Conference i Jammu and Kashmir Peoples Democratic Party (Dżammu i Kaszmir), Janata Dal (United) JD (U) i Rashtriya Janata Dal RJD (Bihar), Biju Janata Dal BJD (Odisza) oraz Shiromani Akali Dal SAD (Pendżab).

Trzeci rozdział nosi tytuł *Stanowisko partii regionalnych wobec kluczowych kwestii w stosunkach z państwami sąsiedzkimi*. W jego pierwszej części zaprezentowano uwarunkowania, które miały wpływ na wzrost znaczenia partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii: ewolucja indyjskiej polityki zagranicznej z uwzględnieniem relacji z państwami sąsiedzkimi oraz liberalizacja gospodarki. Druga część tego rozdziału dotyczy stanowisk i poglądów wybranych partii regionalnych wobec kluczowych kwestii polityki zagranicznej Indii w regionie. Skupiono się na stosunkach Indii z wybranymi państwami sąsiedzkimi (Pakistan, Sri Lanka, Bangladesz, Nepal, Chiny) oraz organizacjami regionalnymi z regionu Azji Południowej i Południowo-Wschodniej (SAARC, IORA, BIMSTEC, MGC, ASEAN). Kolejną analizowaną kwestią w rozdziale trzecim był stosunek partii regionalnych do asymetrycznych zagrożeń bezpieczeństwa w regionie Azji Południowej. Przedstawiono także stanowiska partii regionalnych, które odgrywają mniej istotną rolę w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii wobec państw sąsiedzkich niż partie wybrane do studium przypadku (opisane w rozdziale pierwszym): People's Party of Arunachal i Arunachal Congress (Arunaçal Pradeś), Asom Gana Parishad (Asam), Gorkha Janamukti Morcha (Bengal Zachodni), Sikkim Democratic Front i Sikkim Krantikari Morcha (Sikkim) oraz Uttarakhand Kranti Dal (Uttarakhand).

Czwarty rozdział, zatytułowany *Formy i sposoby oddziaływania partii regionalnych na realizację polityki zagranicznej Indii wobec państw sąsiedzkich*, koncentruje się na przedstawieniu działań podejmowanych przez wybrane partie regionalne w trzech obszarach. Pierwszy obszar dotyczy konfliktów granicznych oraz kwestii podziału wód rzek, co analizowano na przykładzie partii

regionalnych z Bengalii Zachodniego (TMC, rzeka Teesta), Dżammu i Kaszmiru (JKNC i JKPDP, rzeka Indus) oraz Pendżabu (SAD, rzeka Indus). Drugi odnosi się do stosunków transgranicznych: praw mniejszości, polityki migracyjnej oraz promowania handlu przygranicznego. Analizie zostały poddane działania partii regionalnych z Bengalii Zachodniego (TMC) oraz Tamilnadu (DMK i AIADMK). Trzeci dotyczy zagranicznej polityki ekonomicznej prowadzonej przez stany, analizowanej poprzez pryzmat organizacji szczytów gospodarczych oraz pozyskiwania bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Studium przypadku obejmuje partie regionalne z Andhra Pradeś (TDP), Bengalii Zachodniego (TMC), Maharasztry (Shiv Sena), Odiszy (BJD) oraz Tamilnadu (DMK i AIADMK).

W rozdziale piątym pt. *Kontekst wewnętrzny w polityce zagranicznej Indii: rola i znaczenie partii regionalnych*, podjęto próbę oceny roli partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii. Skupiono się na obszarach działalności partii regionalnych omówionych w rozdziale trzecim. Ponadto oceniono uwarunkowania, które miały wpływ na wzrost lub spadek znaczenia partii regionalnych. W drugiej części zaprezentowano perspektywy roli partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii w następnych kilku dekadach. Przedstawione zostały różne scenariusze dotyczące wzrostu lub spadku znaczenia partii regionalnych w kształtowaniu polityki zagranicznej Indii.

Kilka słów o transkrypcji. Wiele nazw własnych i terminów dotyczących Indii dociera do języka polskiego przez język angielski. Niektóre z nich przenikają do naszego języka przez języki używane w Indiach. To zdecydowanie utrudnia ujednolicenie ich zapisu w języku polskim. Autorka nazwy stanów oraz terytoriów zależnych zapisała w formie spolszczonej. Tam, gdzie występuje angielska transkrypcja: ch, cch, j, jh, sh, y, zastosowała odpowiednio: ć, ćh, dź, dźh, ś/sz. Czyli angielska forma zapisu Himachal Pradesh, w formie spolszczonej będzie: Himaćal Pradeś. Wyjątkiem będzie zapis stanu Pendżab, a nie Pendźab, ponieważ zapis ten już od wielu lat funkcjonuje w języku polskim. Autorka zdecydowała nie spolszczać zapisu imion i nazwisk polityków oraz nazw partii politycznych (dlatego też Jawaharlal Nehru a nie Dźawaharala Nehu). Zostały one zapisane w angielskiej transkrypcji. Ponadto w publikacji Autorka używa terminu „Indus”, a nie „Hindus” (obydwa słowa oznaczają obywatela Indii). Decyzja ta miała na celu ograniczenie nieporozumień, które wynikają z faktu, że często mylony jest termin „Hindus” i „hindus”, gdzie ten drugi oznacza wyznawcę hinduizmu, a nie obywatela Indii.